

Prasmės sankabos

Laudacijos 2025 m. kūrybiškiausios knygos premijos laureatui Mariui Burokui

Bonds of Meaning: Laudations to the 2025 Winner of the Most Creative Book Prize Marius Burokas

DALIA SATKAUSKYTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

dalia.satkauskyte@lti.lt

<http://orcid.org/0000-0001-6299-3288>

GINTARĖ BERNOTIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

gintare.bernotiene@lti.lt

<http://orcid.org/0000-0002-4706-3987>

NERINGA BUTNORIŪTĖ

Nepriklausoma tyrėja

neringa.butnoriute@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-0939-9451>

Received: 18/03/2026 **Accepted:** 23/03/2026

Copyright © 2026 Gintarė Bernotienė, Neringa Butnoriūtė, Dalia Satkauskytė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

DALIA SATKAUSKYTĖ

Laudacijos nieko nereiškia prieš Mariaus Buroko poezijos poveikumą. Vietoj jų turbūt labiausiai verta tiesiog paskaityti eilėraščių iš premijų pelniusio rinkinio, ir jie patys sau būtų laudacija. Negaliu kalbėti už visus, bet man atrodo, kad tai poezija, kuri kažką mumyse atliepia ir skaitoma vienumoje, ir skaitoma garsiai. Ji net gali būti skaitoma mitinguose ir palaikymo akcijose, netapdama deklaratyvi ar pompastiška. Ji ir labai intymi, kaip antrajame *Seismografo* skyriuje, kurį jautrus prietaisas pažymėjo skaičiais 3,5–6,0. Aukščiausi intymumo taškai – eilėraščių cikle „Visatai, radusiai vietą“ ir „Jūrė prie jūros. Lapkritis“. Kaip čia nutinka, kad žmonai ir dukrai skirti eilėraščiai kalba mums ir apie mus? Kad asmeninė akių ligos istorija tampa ir mūsų istorija, net jei nieko panašaus nepatyrėme?

Būdama labai asmeniška, ši poezija drauge ir intertekstuali. Čia kalbama su lietuvių ir pasaulio poetais, visų pirma anglosaksų poezija, Jurgos visata ir Jono Aisčio katastrofizmu. Tačiau man Mariaus poezija atrodo viltingesnė nei XX a. 4-o dešimtmečio lietuvių lyrika, persunkta Vakarų saulėlydžio nuojautos (šiurpu dėl tokių paralelių). Gal todėl, kad kalbančiojo, kuris yra ir Vilniaus *flâneur*, bendrystės jausmas su patiriančiais istorijos prievartą, istorijos triuškinamaisiais, kaip juos pavadino Vytautas Kavolis, yra stipresnis. Ne tik todėl, kad šis jausmas veda už konkrečios tautinės bendrijos ribų – tokią bendrystę reiškė ir bežemiai Algimantas Mackus ir Liūnė Sutema, teigusi, kad nebėra nieko svetimo. Galbūt todėl, kad bendrystės jausmas patiriamas čia ir dabar, tėvynėje, o poezijoje nėra trajektorijos į kalbos praradimo neviltį, apie kurią rašė Mackus. Atvirkščiai, poetinė kalba pasirodo besanti labai gyvybinga, o pati poezijos mūza, gaudžiant patrankoms, vis dėlto nenutyla.

Mariaus Buroko poezija neabejotinai yra sociali. Poetui neatrodo, kad sėdėjimas „po šakom akacijos baltos“ šiandien yra poeto verta pozicija, tą jis įrodo ne tik žodžiais, bet ir veiksmais: ukrainiečių poezijos vertimais, pagalba Ukrainos rašytojams, į frontą gabenamais automobiliais. Stovėti ant kalvos, tylėti ir žiūrėti, kaip „kareiviai ir karvės žingsniuoja keliu“ – taip rašė Henrikas Radauskas eilėraštyje „Karo metai“, atsiriboti nuo istorijos ir jos išpaudų mūsų gyvenimuose ir gyvenamoje erdvėje – ne jam. Bet tautos Marius irgi nešaukia, bent jau nešaukia pakeltu balsu. Jo poezija yra intymiai sociali: poetas ne stovi tribūnoje, o kalba už tuos, kurie neturi balso, kurie negali kalbėti, nes istorija jį atėmė:

Žali mirties laukai ir pievos. Žiūriu į tą būsimą vešlumą ir trokštu,
kad šaknies ranka suspaustų geležį, išsunktų jos mirtį kaip
vandenį, noriu tuščio kevalo, neįvykusios ugnies. Apvalančio
keršto.

Norėčiau, kad parašytum apie tai, kad išsaugotum eilėraštyje, – taip
baigiasi žinutė.

Na štai, parašiau.

Tik nežinau, išsaugojau ar užminavau.

Tai eilėraštis iš knygos skyriaus, kuriame seismografo rodyklė pasiekia vir-
šūnę („8,0 ir daugiau“).

Mariaus poezija intymiai sociali, nes jo poezijos *flâneur* yra miesto kojos, akys ir ausys, to miesto, kuris nepatenka į turistinius atvirukus ir kurio stengia-
masi nerodyti pasaulio galingiesiems. Kai JAV prezidentas George'as W. Bushas 2002 m. planavo neoficialų apsilankymą Vilniuje, organizatoriai Lietuvoje suko galvas, kaip nuvežti garbų svečią į senamiestį aplenkiant labai jau nereprezen-
tacinius Naujininkus. O Mariui Naujininkai kaip tik yra reprezentaciniai, kaip ir stoties rajonas ar neiščiustyta Pylimo gatvė, nes jam šios miesto erdvės yra ir „tikrovės plėšiniai“, ir istorinės atminties periskopas, ir Vilniaus kalbinio pa-
limpsesto kvintesencija – visa tai sukoncentruota eilėraštyje „Улица Пылецос“. Tokiam mieste poeto žvilgsnis ir žodis atveria egzistencinę dimensiją, negailės-
tingai liudijančią mūsų laikinumą akmens amžinybės akivaizdoje. Nors šiandien patiriame, kokie laikini gali būti ir akmenys bei miestai. Tačiau poezija gali su-
kurti metamiestus, kuriuose susitinka Naujininkai, Zarasai ir Mineapolis.

Ne viskas knygoje persmelkta grėsmės ir liūdesio. Kokia šviesa, beveik pri-
lygstanti impresionistų paveikslams, sklinda iš eilėraščio „Vis stebiuosi“ (ciklas „Visatai, radusiai vietą“)! Tai meilės eilėraštis, bet drauge ir estetinės patirties, kurioje erdvė virsta laiku, aprašymas.

Jei norime žaismingos gaidos, atsiverskime „Keturių vėjų mišką“, šandie-
ninėse gamtos dramose skambantį labai aktualiai:

miškas geria juodai. žvanga saulės buteliai. laka vilkai skaidrų
spindulio rašalą niūriuose eglėnuose. siurbia barsukas, lyžčioja
įsaulio likerį lapė.

pokši pumpurų kamščiai, kliuka sula kamienuose, raudonuoja
pirmos grybų taurelės. kiškiai, prasisagstę paltus, voliojasi
atokaitoje ir atkutusi plunksnuota smulkmė laido gerkles.

visi pašėlusiai drąsūs, įkyrūs, visi nebeturi kur trauktis. plaka
gėrimą uodai ir mašalai, zvimbiam bitė, ištiesus šiaudelį.

Ir tik piktas blaivus sniego lopas dėbso į visuotinį svaigulį
korėtom akutėm. laikina, laikina, – šnabžda ir į dirvą susigeria.

Perskaičius šį eilėrašį norisi kaip kokiam Alfonsui Nykai-Niliūnui sušukti:
kas yra istorija prieš gamtą!

Grįžtu prie klausimų, kodėl asmeniška poezija mus jaudina: eilėraščiai apie
karą netampa deklaratyviu noru suteikti sau reikšmingumo, o dar vienas eilėraš-
tis apie pavasarį atgaivina grožio ir vilties gūsiu. Literatūrologai, literatūros kriti-
kai dar turės ką veikti, analizuodami Mariaus Buroko verlibrą. Šįkart tik trumpai
pasakysiu: kita pasaulio dimensija atsiveria įstabiam kalbos audinyje, kuris ir
sujungia asmenišką bei visuotinę, pagaliau veikia tiesiog estetiškai ir esteziškai,
kaip pertrūkis tikrovėj. Poetas kukliai apibrėžia savo vaidmenį:

esu eilutės stalius ir verlibro puodžius,
popierinių baldų dailidė, išversto, išvirkščio teksto siuvėjas.
vėjo amatininkas, dygsniuojantis baltą, begalinį ritinį.
(„II Šaltupė. Zarasai“, iš ciklo „Trajektorijos“)

Verlibras nėra nei kukli, nei paprasta eilėraščio forma. Kai poetas atsisako
tradicinio rimų, kuris dažnai apgaulingai tapatinamas su poetiškumu, jis išnau-
doja kitas kalbos tankumo formas. O Mariaus Buroko poezija labai tanki – ri-
tmiškai, fonetiškai, vizualiai. Linkiu išlaikyti šį tankį, kol kas dar nepasiekiamą
dirbtiniam intelektui ir tampantį žmogiškumo priebuga.

P. S. Pamačiau feisbuke Mariaus, dėliojančio atskirus *Seismografo* puslapius
į knygą, nuotrauką. Ji patvirtino tai, ką jau buvau įskaičiusi: tai ne šiaip eilėraš-
čių rinkinys, tai itin suveržtos, papildomą reikšmę kuriančios struktūros knyga.
Tokiai knygai sukurti reikia daugiau nei įkvėpimo.

GINTARĖ BERNOTIENĖ

Šių metų kūrybiškiausia knyga išrinktas Mariaus Buroko poezijos rinkinys *Seismografas* rinkimo turuose konkuravo su Giedrės Kazlauskaitės knyga *Marialė*. Abu rinkiniai stipriai rezonuoja dabarties egzistencinę situaciją. Giedrė anonsavo Mariaus rinkinį taip: „taupus kaip išgyvenimo krepšys“. Man pirmuoju skaitymu ryškiausia buvo ne karo akivaizda, o Buroko liudijamas (iš) gyvenimo trapumo išpūdis, prieblandų ir vienišo vilko valanda, įprasta „sukčiui rytų europiečiui“, pratusiam prie geopolitinio slėgio. Šiame taške, man atrodo, šaknijasi rinkiniu perduodamų patirčių mazgas: įsibuvimo, empatijos, realaus įsitraukimo į Ukrainos kovą palaikymu – gabenama parama, vertimais, ryšiais su rašytojais.

Buroko ir Kazlauskaitės rinkiniai panašūs užribių tyrinėjimu, bet skiriasi santykiu su kalba – Kazlauskaitė ją apnuogina ir depoetizuoja, o Buroko žiūra vis dėlto literatūriška, intertekstuali, tapybiška ir tuo pat metu siekianti tikslumo, atskleidžianti įtampą tarp išpuoselėtų kultūros formų ir esminio, visą rinkinį lydinčio egzistencinio nesaugumo. Todėl paribius Burokas apibrėžia ir per socialinę matmenį (slidi nudėvėto nuosavo palto kišenė daugeliui kultūros žmonių vis dar yra jų buities apibūdinimas, tariau tai su ypatingu supratingumu), ir per metropolijos ir provincijos, centro ir pakraščių skirtumus, pjaunančius lyg geležinkelio ašmenys.

Burokas nedaugina emocijos dėl efekto, jo ironiją malšina prasmės pajauta. Stipri paskata eilėraščiui rasti yra vizualusis planas – jis ir inspiruoja, ir drausmina: fantazijos čia nedaug, raiški pati tikrovė. Pasaulyje, kur grasa ne išgalvota, o egzistuoja realiai, juoduma ir pesimizmas skatina kalbėti taip, kad rastųsi rimties, o ne panikos. Apie miestovaizdžio ir subjekto vidinių būsenų koreliaciją kalbėta daug; akivaizdu, kad knyga stipriai remiasi koegzistuojančių, tam tikrais atvejais viena kitą pakeičiančių, struktūrų metaforomis, po kuriomis slypi bendresnė žmogaus, pasaulio, aplinkos kaip daugiasluoksnių darinių savikūros ir savirašos (anot Alfonso Andriuškevičiaus) traktuotė. Kraštovaizdžio, miesto fone žmogus kaip rašto ženklas ir miestas, peizažas kaip žmogaus dalis nesyk susikeičia vietomis, ir ši tranzicija yra dinamiška, dvelkia ekspresionistiniu gaivalu, kartais – neatmiešiamu skepsiu ir klasikinei dailėtyrai prilygstančiais šviesos ir pustonių stebiniais, kuriais užčiuopta kažkas pradmeniško (kaip eil. „Kąsmu“ – šviesoje lėtai besimaudantys akmenys, pirmųkščiai it ruoniai).

Rinkinio pavadinimas *Seismografas* rodo pastangas rasti objektyvią aprašomų patirčių išraišką, gebėti jas lyginti: kaip kartografijoje mastelis, t. y. santykinis dydis, leidžia bent schematiškai atvaizduoti vietovę ir sukurti žemėlapi, taip seismografas, artėjantį sprogimą ir gelminių sluoksnių išsiveržimą indikuojantis prietaisas, įgalina pastebėti realios ir dvasinės tikrovių įtrūkius, persidengimus, vienos poveikį kitai. Netikėtas sąskambis iš skaitomų pokalbių su Žibuntu Mikšiu knygos. Štai vakar priėjau tokią vietą, kur jis šneka apie dailininko Prano Gailiaus meną: „tai savotiška sielos seismografija“, ir čia pat pataiso: „Bet sielos seismografija, daroma tokiom subtiliom priemonėm, pasidaro jau abejotina, kadangi reikia dėti iš peties.“ Čia ir sustojau – gi subtilumas kaip tik yra apie Buroką! Burokas nekartoja Kasandros mito ir, likdamas metraštininku, visaip maskuoja seismografui kaip prognostiniam prietaisui svarbią vidinę nuojautą, kuri tvinkčioja teksto kapiliaruose, o išsiduoda taškais ir jų pertrūkiais – jo užrašyta kvėpavimo ritmika. Veikia ta pati rašymo (grapho) metafora kaip ir vietos–subjekto substitucijos atveju. Rinkinyje didžiausio seisminio aktyvumo yra karo tematikos eilėraščiai ir skyrių pradedantis asmeniškasis eil. „Uždegimas“, rodantis, jog sukrečianti ir neužrašoma patirtis gali būti ne tik karas; sąžininga tai pripažinti, kaip ir nekelti aukščiau už prisiimtąją tarnystę savojo reikšmingumo. Tokia ir yra Buroko pozicija šioje knygoje – kukli. Karo cezūra gyvenimo tekste, šis vis dėlto įveiktas neaprašomo tylėjimas, skatina kitaip ir vis iš naujo skaityti visą knygą.

Daugsyk cituotos Buroko eilutės „eilutės stalius, verlibro puodžius“, neturėtų likti nepastebėtos ir jų tęsinys „išvirkščio išversto teksto siuvėjas, vėjo amatininkas, dygsniuojantis baltą begalinį ritinį“ su pabrėžiamu dvasios, sielos egzistavimu, kaip atitariama eilėraštyje Cesariui Vallejiui: „sielos spyruoklė tebėr. Šventumas tebėr“, nors prasmės sankaba pasaulyje, kalboje ir Dievuje abejojama stipriai. Išskirtinė šio rinkinio perspektyva žvelgti tiek atsitraukus, kad išnirtų kitas horizontas, teikia atsparumo: dukrai Jūrei ir jūrai skirtame eilėraštyje tipenančio žmogučio kaip taško išnirimas „miliono metų akivaizdoj“ paguodžia, kaip ramina ir harmonija eilėraštyje žmonai – „tarp tavęs ir peizažo nė menkiausios siulės“. Tikiu, kad šis krislas šviesumo seismografo registroriaus jautrumo negadina.

Sveikinu, Mariau!

NERINGA BUTNORIŪTĖ

Kartais sakoma, kad poezija yra akiniai. Kad jos reikia mokytis. O Marius sako kitaip – kad poeto eilėraštis gali būti žibintuvėlis, kuriuo švieti tamsoje, norėdamas susišaukti. Bet abu dalykai turi šį tą bendro – padeda geriau orientuotis.

Mariaus įrankiais naudotis lengva. Jie pasiūlo optiką ir moko į pasaulį žiūrėti kaip į vaizdą. Būtų įdomu matyti, koku režimu jis užfiksuoja šį įvykį. Įsivaizduočiau nuotrauką, ištrauktą iš raudonai apšviesto kambarėlio ir išneštą į šviesą – panašią į tą, kuri ankstyvą pavasarį skaudžiai akina.

Kaip ir visi nauji dalykai, vaizdas šiek tiek priešinasi įprastam tikrovės suvokimui. Siūlo pamatyti ne taikią dangaus mėlynę, o juodus medžių žaibus raudoname fone. Tylą, kuri, paversta vaizdu, transliuoja įtampą. Ją atpažinti lyg savą. Atrodo, kad Marius kalba apie kasdienybę, bet kažkaip iš pačių vidurių, vienišų jos kiaurymių, kurias bijai pripažinti esant.

Tai, kas išryškėja iš kontūrų, apžiūri atidžiai – lėto vartojimo mene taip galima. Matai, kaip viskas tavo akivaizdoje stingsta – traukinio varvekliai, ištirpęs sniego cukrus, sto-vė-ji-mo aikštelė. Bet tik atrodo, kad viskas pasmerкта nykti. Mariaus poezijoje gyvybė nuolat krusteli – iš principo. Sužybsi raudonu dukros palteliu ar koku girtu grybu. Saulėgrąža užminuotame lauke. Ratais, kurie pajudėję donelaitiškai teškina purvą šmotais.

Pasaulio vaizdą Marius surinkinėja iš detalių, jas klijuoja kaip skeveldras į visumą. Tos visumos centre akimi naršai, ieškodama svarbiausio objekto. Ten kažkur, žinai, būna pažymimi namai. Kažkur tarp triukšmo ir mūšio zonų.

Norėtum, kad jie išryškėtų tokie, kaip žadėti ankstesnėse Mariaus knygoje – sodyba su takeliu ir žydinčiu sodu, patogus fotelis knygoms skaityti, sutartinė trimis moteriškais balsais. Bet ne, jie neberyškėja – lyg tą vietą vaizde būtų kažkas pradeginęs. Dabar Mariaus knygoje pažymėti to beveik neįmanoma. Pats sako: toks vėjas, kad iškart už Vilniaus – jūra; tėra gimtoji tuštuma. O ji, manau, neturi aiškios formos.

Įtariu, taip atrodo todėl, kad Mariaus poezija jautriai reaguoja į pokyčius. Jie viską nuolat išderina, todėl meistras turi vaizdą reguliuoti. Tik nežinau, kaip – vienu metu atrodo, kad viskas panardinta į vėsų gruodą, o kitu – kad sodriai dega. Gerai, kad jis žino, kaip reikiamoje vietoje įjungti empatijos filtrą. Geras poetas žino, kada ir kaip.

Tai paslaptis, kurią jis konstravo ilgai: rašydamas dar keturias knygas, versdamas iš kitų kalbų, poezijoje mažindamas žodžių, mieste vingiuodamas savais keliais. Nuolat mokydamasis – jei ne technikos, tai stebėjimo iš arti ir toli. Bet užsimena: empatijos šaltinių būna tiek Naujininkuose, tiek Černihive.

O vis dėlto skaitant Buroko *Seismografą* įsimena ne vaizdo, o jausmo optika. Ir nors kalbėdama apie eilėraščius vis miniu įrankius – žiūronus, filtrus, taikiklius – aišku viena: skeveldras į visumą sujungia gyvas asmuo. Jo vaizduotė visa tai paverčia mozaika, peizažu, natiurmortu. Džiaugiuosi, kad Mariaus poezija leidžia tai patirti estetiškai.

Sveikinu Marių.